

DE DERTIG JAAR YALOM DE BOEKEN

PRAAT GEEN 'NARISCHKEIT' DIKKE BOEKEN, MOOIE BOEKEN

drs. Pieter Hoekstra

DE 'ROMANS'

"I've always loved to write and I'm a voracious reader of fiction, but my early published work was mostly empirically based. I did research and wrote a lot of monographs - all part of the academic requirements for tenure and such."

Met de romans is de levens-zin van Yalom literair gezien voltooid. Aan zijn werk is te merken hoe hij er van geniet om zo te schrijven zoals hij doet. Hierover hoeft hij geen verantwoording meer af leggen aan anderen - alleen aan zichzelf. Is dat niet het grootste compliment wat de existentialistische therapeut, of misschien beter, existentialistische mens gegeven kan worden?

Yalom is zelf een enthousiast lezer van romans, zoals Kazuo Ishiguro's boek 'The Remains of the Day'. Ishiguro is een van zijn voorbeelden en Yalom voelt zich er te veel toe aangetrokken in de eerste persoon te schrijven om zich daarvan te laten afschrikken. Het is *zijn* verhaal.

Onderwerpen als roman-techniek zitten hem op zijn huid. Naar zijn eigen zeggen is hij een fervent lezer van boeken over retoriek en stijl. Zelf leest hij het liefst o.m. Thomas Mann, Milan Kundera en Paul Auster. Met groot respect spreekt hij over het werk van Richard Selzer, John Gardner en Cynthia Ozick, 'hun dichterlijke verbeeldingskracht brengen me tot wanhoop over mijn eigen.' verzucht hij.

Yalom heeft een succes-formule ontdekt voor boeken over psychotherapie. De plot is in zichzelf eenvoudig. Na het lezen van het boek is de samenvatting vrij vlot uiteen te zetten, maar de auteur kleedt het aan met de spanning van een detective. We worden meegesleept met levendige filmische beelden en tegelijkertijd vastgehouden door de zielenroerselen van de karakters. Telkens duiken er weer poëtische elementen op, citaten, dagboeknotities, aantekeningen uit wetenschappelijk onderzoek, dan weer 'witzes' of polemische stellingnames en zelfs romantiek ontbreekt niet.

Irvin Yalom wijst ons er op dat "een goed psychotherapeutisch boek is altijd verbonden aan een realiteits-toetsing en is op zoek naar individuele verlichting". Zelfs zijn romans mogen dan vol staan met theorie en feiten, die zoektocht naar individuele waarheid en beslissingen van dr. Yalom's patiënten is nog belangrijker. Zo klinken in 'Mamma' de woorden van Ludwig Binswanger als een soort adagium: "Er bestaat geen tijd op zichzelf, noch ruimte op zichzelf, er zijn net zoveel ruimtes en tijden als er individuen zijn." Deze erkenning van de unieke individualiteit van elk menselijk wezen brengt vertegenwoordigers van formeel onderscheiden theoretische kaders, zoals Irvin Yalom, Milton Erickson, Carl Whitaker, Donald Winnicott enz. samen. Zo worden we door deze romans uitgenodigd om de wereld van de echte psychotherapie binnen te treden. In zijn romans blijft Yalom immers nog altijd de leermeester.

Ondertussen beslaat Yalom's oeuvre, als we het beperken tot zijn romans in strikte zin, twee titels, namelijk 'Nietzsche's Tranen' en 'De Therapeut'. Er valt over te discussiëren of 'Mamma' en de lessen van de Ziel' hier al dan niet bij behoort, of bij de eerder genoemde categorie 'Er tussen in...'. Minder dan 'Scherprechter van de Liefde' is 'Mamma' een casus-boek. Met een dergelijke aanduiding zeggen we over 'Scherprechter van de Liefde' ook weer te weinig en tegelijk teveel. Daarvoor zijn ook daar de verhalen te lang en te prozaïsch. Toch is 'Mamma' beter op z'n plaats in de categorie 'literaire romans', zelfs als verhalen-bundeling. Vandaar dat we 'Mamma' hier behandelen.

Tenslotte is Yalom momenteel nog bezig met een boek over Schopenhauer, waarbij wij alleen nog maar kunnen gissen welke 'self-disclosures' Yalom ons dit keer biedt - bij tijd van leven, natuurlijk. Samenvattend kunnen we over Schopenhauer (1788-1860) zeggen, dat zijn filosofie zich ontwikkelde vanuit de Napoleontische tijd en als volgt getypeerd kan worden: Wat de wereld beweegt is een ontembare wil tot leven en dadendrang, met als neveneffect een onnoemelijke ellende. In 1813 promoveert hij op zijn: 'Über die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde'. Persoonlijk ben ik bijzonder nieuwsgierig wat de vierslag van Yalom en de 'vierfache Wurzel' van Schopenhauer samen gaan bieden. Viktor Frankl ontleent in zijn antropologie, via Nietzsche (?), een enkele gedachte aan Schopenhauer in de uitspraak van deze laatste dat het leven zich als een slinger beweegt tussen de ontbering en de verveling; de eerste volgt uit het onbereikbare doel, de tweede uit het bereikte. En daarmee zitten we weer midden in de vragen van de existentieel analytische psychotherapie. Wij wachten in spanning af. Maar met 'Nietzsche's Tranen' kunnen we een en ander misschien al raden, althans welke richting het uit kan gaan bij 'Yalom over Schopenhauer'. Laten we eerst eens kijken wat er gezegd kan worden over de drie bestaande literaire werken.

NIETZSCHE'S TRANEN - WHEN NIETZSCHE WEPT

(Uitgeverij Balans 1995, 329 blz.-Basic Books 1992)

In Nietzsche's tranen wordt een brug geslagen tussen fictie en non-fictie. Het decor: Wenen aan het eind van de vorige eeuw, de psychoanalyse staat op het punt door te breken. De hoofdfiguren: Friedrich Nietzsche, de 'filosoof- met de hamer' en Dr. Joseph Breuer, een van de voorlopers van de psychoanalyse. Het drama: Nietzsche loopt met zelfmoordplannen rond nadat Lou Salomé geweigerd heeft zijn vrouw te worden. Dr. Breuer is bezeten van een patiënte en weet zich geen raad met zijn obsessie. Op verzoek van Lou Salomé begint Breuer een poging om Nietzsche te 'behandelen', maar hij ontdekt dat Nietzsche spelenderwijs zijn, Breuers, problemen ter hand neemt. In een meesterlijke en spannende reeks sessies ontwikkelt zich een bizarre vriendschap tussen de twee mannen, die de lezer onontkoombaar betreft bij de afronden van de geest. De vertaling is van Nijhoff-prijswinnaar Else Hoog.

"Het is bij mij begonnen met de wens om over Nietzsche te schrijven" legt Yalom uit. "Ik wilde aansluiting vinden bij zijn werken, die nog niet geoogst zijn voor het gebied van de therapie. Ik heb besloten hem te pakken in de tijd van zijn grootste wanhoop, na de breuk in 1882 met Lou (Louise) Salomé (een aristocratische Russische vrouw, die later een uitstekend psychoanalytica zou worden), maar ik kon niemand vinden die zijn therapeut had kunnen zijn. Ik stond op het punt een fictief karakter neer te zetten, een Zwitserse ex-Jezuit, toen Breuer op m'n netvlies verscheen. Ik had het direct al kunnen weten. Jarenlang heb ik aan Stanford Medical School een cursus gegeven om nieuwsgierigheid naar Freud te wekken, want daar lezen ze Freud natuurlijk niet. Ik was gek op zijn eerste boek 'Studien über Hysterie', wat voor de helft Breuer's boek is. De casus van Anna O., die daarin beschreven wordt, speelt in 1882, kortom, een perfecte timing. Ik had mijn periode, ik had mijn man - Nietzsche en uiteindelijk had ik ook mijn therapeut."

De feiten achter deze fascinerende 'obsessie-roman' zijn de volgende: Friedrich Wilhelm Nietzsche is geboren in 1844 en zoon en, van beide kanten, kleinzoon van Lutherse predikanten. Zijn vader is gestorven aan een 'verweking van de hersenen' toen Friedrich nog maar vijf was. Hij groeit op bij zijn grootmoeder, moeder, zuster en tantes. Dit heeft een diepe indruk op hem nagelaten. Nadat hij eerst theologie studeert, vervolgens filologie wordt het uiteindelijk filosofie. Binnen de universiteit maakt hij zoveel furore dat hij zowel een doctoraat als hoogleraarschap in de filologie behaalt zonder zelfs zijn dissertatie afgerond te hebben. Zijn eerste boek, 'Die Geburt der Tragödie' wordt gevolgd door o.a. het wel zeer aforistische 'Menschliches Allzumenschliches', dan 'Jenseits von Gut und Böse', 'Der Antichrist', 'Also sprach Zarathustra', 'Ecce Homo' en het na zijn dood onaf gebleven, maar gecompileerde, 'Der Wille zur Macht'. Toch vindt Nietzsche aanvankelijk geen lezers en geen erkenning. Hij haat dan zijn gevangenschap binnen zijn werk en wordt gehaat door zijn universitaire collegae. Daarom verlaat de strenge en aanmatigende 'cultuurfilosoof' na een paar jaar de universiteit om dit leven in te ruilen voor een moeilijk en eenvoudig leven van wild schrijven, een troosteloze eenzaamheid en seksueel ascetisch bestaan.

Echter, in 1882, laat zijn vriend Paul Ree hem kennismaken met de 22-jarige Lou Salomé, een mooie, vrijpostige en onconventionele feministe (voor zover we deze term in die tijd mogen plaatsen) en toekomstig psychoanalytica. Er ontwikkelt zich een kwellende 'Pythagoreische verhouding', waarin Lou beide mannen laat lijden en beiden zo flirtziek plaagt, terwijl ze uiteindelijk in kuisheid worden afgewezen, dat Nietzsche uiteindelijk naar haar verwijst als 'een roofdier verkleed als huisdier' en in een dusdanige toestand van wanhoop naar Italië vertrekt, dat z'n vrienden vrezen dat hij zelfmoord zal plegen.

Dr. Josef Breuer is dan weliswaar nog maar 40, twee jaar ouder dan Nietzsche, maar al wel de vader van vijf kinderen, een beroemd medicus en fysioloog in Wenen, een vooraanstaand autoriteit op het gebied van evenwicht en ademhalingsproblemen. Ook is hij, in het boek van Yalom, de vriend en mentor van een 26-jarige arts-assistent genaamd Sigmund Freud en zo een voorloper op het terrein van de psychoanalyse.

Eerder heeft Breuer dan de hysterie van Bertha Pappenheim - de bekende 'Anna O.' in de geschiedenis van de psychoanalyse - behandeld door een soort 'gesprekstherapie', waarin hij haar dwong zich moeilijke ervaringen te herinneren onder invloed van hypnose en ontdekte hij, dat haar neurotische symptomen verdwenen, wanneer onbewuste processen bewust gemaakt werden. Hoewel hij geen andere patiënten behandelde met psychotherapie, besprak Breuer de techniek en bevindingen uitgebreid met Freud en werkte uiteindelijk met hem samen aan de 'Studien über Hysterie' [1895]. Breuer zit vast in zijn eigen wanhoop, niet in staat zin in zijn bestaan te vinden en los te komen van zijn obsessie voor zijn jonge ex-patiënt Anna O. Zijn eerdere, welgevormde patiënte, Bertha Pappenheim, draagt dezelfde voornaam als zijn moeder (!), die hem als kind zo standvastig vond, bij hem in slaap viel met haar hoofd in zijn schoot en hem 'mijn lieve kleine vader' noemde; verder inspireerde Anna O. Breuer tot een eindeloze reeks fantasieën van een verhoogde staat van leven en seksuele bevrediging, aldus Ron Hansen.

Lou Salomé 1881

Door toedoen van, de al even verleidelijke, Lou Salomé komt Breuer, volgens het verhaal van Yalom dan in contact met Nietzsche. Het 'wat als?' en de verzonnen vooronderstelling in 'Nietzsche's Tranen' is, dat Lou Salomé gehoord heeft van de genezing van Anna O. en Breuer

achtervolgt tijdens zijn vakantie in Venetië, toespelingen maakt op haar 'menage a trois' met Ree en Nietzsche en vervolgens Breuer tot een consult dwingt, door te zeggen dat ze bang is dat haar vriend zichzelf van het leven berooft en dat de 'toekomst van de Duitse filosofie aan een zijden draadje hangt.'

Vervolgens probeert Breuer Nietzsche te betrekken in een zich ontwikkelend 'helend gesprek', zonder dat de trotse en zeer gesloten jonge filosoof het beseft. Breuer haalt Nietzsche over om naar het sanatorium te komen voor een behandeling van zijn migraine aanvallen. In ruil daarvoor zullen Breuer en Nietzsche elkaar dagelijks ontmoeten en praten over de gevoelens van wanhoop van Breuer, in het licht van de filosofie van Nietzsche, waarmee deze dan nog volop in ontwikkeling is. De inzet is, om uit te vinden of zijn wijsgerige constructies in staat zijn, betekenis te brengen in 'een existentie van vlees en bloed'. Volgens Yalom vertrouwt Breuer Nietzsche toe: "I am invaded and assaulted by alien and sordid thoughts. Though I care for my wife and children, I don't love them! In fact, I resent being imprisoned by them. I lack courage: the courage either to change my life or to continue living it. I have lost sight of why I live - the point of it all. I am preoccupied with aging. Though every day I grow closer to death, I am terrified of it. Even so, suicide sometimes enters my mind."

Aanvankelijk behandelt Nietzsche de Weense arts met variaties op zijn eigen favoriete stellingen: 'Wordt wie je bent' en 'Wat me niet breekt, maakt me sterker'. Vervolgens probeert hij meer onorthodoxe, ironische en komische maatregelen. 'Nietzsche instrueert Breuer om een lijst samen te stellen van tien beledigingen en deze naar de kant van Bertha te slingeren. Vervolgens moedigt Nietzsche hem aan zich voor te stellen dat hij met Bertha samenleeft en zich een serie scene's voor te stellen: je kijkt naar haar terwijl ze aan de ontbijttafel zit met de armen en de benen in een kramp, loensend, stom, met een gedraaide nek, hallucinerend, stotterend. Nietzsche stelt zelfs nog onplezieriger beelden voor: een brakende Bertha bij het toilet of Bertha in de weeën van een schijnzwangerschap. Geen van deze experimenten mocht echter baten om Breuer te bevrijden van zijn ideaalbeeld van Bertha. Ook de rekensom van Nietzsche hoeveel tijd Breuer's obsessie, bij 100 minuten per dag, hem van zijn leven kostten mochten zou niet helpen.

De vriendschap die zich geleidelijk ontwikkelt tussen de twee mannen leidt er uiteindelijk toe dat ze beiden een stuk genezing en verlossing vinden, omdat ze stukje bij beetje leren volledig te worden wie ze zijn; om hun streven naar de begeerde te onderscheiden van het streven van de

begeerte zelf en om eerst 'te willen wat noodzakelijk is en dan te houden van het gewilde'.

Terwijl Nietzsche hier niet zo 'arrogant, grof en irritant' is als in sommige biografieën, wordt hij door de ogen van Yalom zelfs sympathiek, overtuigend en eigenaardig charmant. Yalom's schetsen van Sigmund Freud en Mathilde Breuer, of het huiselijk leven in het Wenen van de negentiende eeuw geven een gevoel van historische werkelijkheid. Toch maakt Yalom duidelijk dat zijn bijzondere interesse ligt in het heftige en originele debat tussen deze twee groten, waarbij hij om te beginnen zijn insteek maakte bij Nietzsche.

Op een bepaald moment laat Yalom Nietzsche zeggen: 'Je hebt in mijn boeken gelezen. Je weet dat mijn geschriften blijven, niet omdat ik intelligent of geleerd ben. Nee, het komt omdat ik de durf, de bereidheid heb, me af te scheiden van de luxe van de kudde en sterke en zondige neigingen... Weet je wat de werkelijke vraag voor een denker is?' Hij stopte niet voor een antwoord. 'De echte vraag is: Hoeveel waarheid kan ik verdragen?'

'Nietzsche's Tranen' fascineert vanwege het vriendelijke beeld van het schaakspel, dat psychoanalyse kan zijn, maar het roept ook om de vruchten te plukken van Friedrich Nietzsche's ideeën op het terrein van de vier grote dilemma's van de menselijke existentie, zoals die door Yalom benoemd zijn: dood, vrijheid, eenzaamheid en het probleem zin in het bestaan te vinden. Yalom's opzet met de roman slaagt door zijn grote kennis van het existentiële denken en de 'geboorte' van de psychoanalyse. Maar ook omdat hij de karakters aan de praat krijgt.

Tegenover Dulcy Brainard wil Yalom, in een interview naar aanleiding van de publicatie van 'Nietzsche's Tranen' in 1992, nog wel kwijt: "Hoe-wel ik Nietzsche al jarenlang gelezen had, ben ik niet opgeleid in de filosofie. Daarom heb ik een hele hoop achtergrond informatie verzameld. Ik ben toehoorder geweest bij college's over Hegel, Nietzsche, de fenomenologie, Heidegger. Het historisch onderzoek voor 'Nietzsche's Tranen' was moeilijk. Ik heb een oude 'Baedeker' gevonden en heb me verdiept in plattegronden van het Wenen van 1882. Mijn beste bron was de weduwe van Irving Stone, Jean, met wie ik telefonisch overlegd heb. De Stones woonden zeven jaar in Wenen voor hun gedetailleerde boek over Freud, getiteld 'Passions of the Mind' [1972]. Zij beschikte over een hele hoop informatie over het huis van Breuer. Het medische materiaal kwam hoofdzakelijk uit een Duits medisch werk uit 1882, dat in het Engels is uitgegeven in 1886. Maar er bleven steeds weer vragen. Op een gegeven moment liet ik Breuer Lou Salomé onderzoeken voor een

ademhalingsprobleem. Ik had er geen idee van of zij zich voor hem zou hebben uitgetekend of dat er dan een chaperonne bij moest zijn. Ik ben er niet uitgekomen. Maar goed, het hoofdstuk is er toch uitgehaald." voegt Yalom spijtig toe. De uitgever stelde voor om de eerste zeven hoofdstukken te laten vallen. "Nu, ik herinner me dat ik zijn aantekeningen op de divan las en in een diepe slaap viel, iets dat me nooit overkomt, en ik droomde van een achteruithollend restaurant, genaamd 'the Kitchen Sink'. Toen ik wakker werd beseftte ik dat ik over het boek gedroomd had; Alan's (Rinzler) aanmerkingen hadden me het gevoel gegeven alsof ik alles in het boek gestopt had, behalve de gootsteen, dit tot z'n nadeel." Hij lacht. "Dat was mijn eerste reactie op redactioneel commentaar!" Toch maakt hij een toespeling op diepten die hij nog niet gepeild heeft: "Mijn bureau aan Stanford is kortgeleden verplaatst en mijn secretaresse vond een oude enveloppe die achter het meubilair gegleden moet zijn. Er zat bij de inhoud een gedicht, dat ik geschreven heb, kort nadat de vader van mijn vrouw stierf. En daarin staan de regels die Nietzsche schreef toen hij over de begraafplaats in Wenen liep. Ik schreef die woorden neer toen ik rond de twintig was, maar ik herinnerde mij er niets van. Is dat niet ongelooflijk? Ik zou graag meer in contact zijn met dat deel van mijzelf."

DE THERAPEUT (LYING ON THE COUCH)

Uitgeverij Balans 1997, 374 blz. (BasicBooks, 369 p.)

"Lying on the Couch" is a hilarious psychological thriller that will make the reader believe that most Psychiatrists are crazier than any of their patients appear. The author shows you what is really going on in the mind of the psychiatrist as he is analyzing his patients. This book will surprise you! Definitely a fun read." aldus de enthousiaste reactie van een van Yalom's lezers.

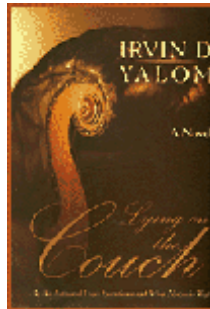
In het begin van zijn carrière als psychoanalyticus ontvangt Freud een doorverwijzing van de eminente Weense gynaecoloog Rudolf Chrobak. Teleurgesteld door de behandeling-resistente aard van de hysterische symptomen van zijn patiënt ontdekt Chrobak dat het enige recept in zo'n

geval was, dat de artsen niet konden uitschrijven: 'penis normalis dosim repetatur'. Freud luisterde geduldig naar zijn collega, maar kon alleen hoofdschuddend luisteren naar het cynisme van zijn vriend. Helaas was het niet de laatste keer dat een misleid arts het idee van een magische copulatieve genezing bevestigde. Keer op keer blijkt dat, wanneer psychotherapeuten verwikkeld zijn in een seksuele relatie met hun patiënten, een vergelijkbare fantasie vlak onder de oppervlakte ligt, dat seks op een of andere manier de patiënt zal genezen. De hoofdpersoon in dit boek overdenkt dit idee in het eerste hoofdstuk. Ernest is een jonge psychiater die betrokken is in een zedenonderzoek tegen een hoog gewaardeerde senior-collega, die een Faustiaanse overeenkomst sluit met een onweerstaanbare patiënte, die op het eerste gezicht voordeel lijkt te hebben van de seksuele grensoverschrijding, terwijl de carrière van haar therapeut vernietigd is.

Het is heel spijtig dat de Engelse titel niet zonder meer in het Nederlands te vertalen is. Dan zou het al een dubbeltitel moeten zijn. Misschien had het met een waterspiegeling gekund. Boven het wateroppervlak het woord 'liggen' positioneren en in de waterrimpelingen 'liegen', want dat blijft immers vaak juist onder het oppervlak! De dubbele betekenis is natuurlijk 'liggen op de divan - liegen op de divan'. Het is begrijpelijk dat de uitgever gekozen heeft voor een andere titel, maar 'de therapeut' is wel bijna nietszeggend. Gelukkig staat onder de gekozen titel nog 'roman'. In ieder geval neemt dat de laatste twijfel weg over de aard van het boek. Als motivatie van de titel kan op de achterzijde van het boek worden gelezen: 'Na jarenlang het innerlijk leven van patiënten beschreven te hebben, verlegt Irvin. D. Yalom (...) in zijn roman *De therapeut* zijn aandacht naar die andere kant van de therapeutische relatie: de therapeut zelf.' Toch zou ik voor een volgende druk pleiten voor de ondertitel: 'liggen en liegen op de divan'

Voor alles moet opgemerkt worden dat het moeilijk is dit boek aan de kant te leggen. Telkens wil je weten hoe de verhoudingen nu liggen - zelfs al begin je tijdig aan te voelen hoe gecompliceerd de verhoudingen van ieder met allen is. En om de spanning er in te houden: het loopt af!

Zoals de oorspronkelijke titel al suggereert is misleiding in de therapeutische setting een hoofdthema in het boek. Therapeuten veronderstellen eerlijkheid bij hun patiënten en hebben daarom een

intrinsieke onnozelheid die door de kwaadwillende kan worden misbruikt. Bovendien maakt de schrijver ons er op attent, dat in het bijzonder onze eigen ijdelheid als therapeuten ons kwetsbaar maakt.

'Het therapie-uur is ontworpen om een tempel van eerlijkheid te zijn', zegt een van de karakters in 'De Therapeut'. De dubbelzinnige oorspronkelijke titel knalt er al doorheen. De patiënten hebben veel te verbergen en de therapeuten doen het niet veel beter. Een criticus van het boek meent dat Yalom, door de psychologische puinhoop achter een narratieve schoonheid te verbergen, inspeelt op de misleiding, iedereen bekend, die ooit in therapie is geweest en weet hoe ondoorzichtig het proces eigenlijk is. Hij vindt het te glad en te wervelend. Inderdaad weet elke therapeut (en patiënt) hoe traag en vertwijfelend een therapeutisch proces kan zijn. De vaart die Yalom in zijn boeken neerzet is geen 'real-time' weergave. Toch geeft Yalom een duidelijk beeld van de verhoudingen - vooral die binnen het therapeuten-wereldje. Niet iedereen zal hem dat in dank afnemen. De achterkant van de Nederlandse uitgave geeft het als volgt aan: 'Nazaten van Freud en Jung spartelen in het opkomend tij van new-age-therapieën.' Op verschillende plaatsen in het boek is Yalom bijzonder kritisch naar de gang van zaken in de psychoanalytische verenigingen (o.a. rond blz.130). Daarover zo meer. Maar de herkenbaarheid geldt voor elke (gevestigde) therapeutische school of welke instelling of bedrijf dan ook.

Het verhaal gaat over de jonge - maar toch al 'late roeping' - psychiater Ernest Lash. Het kost moeite om niet met de namen te spelen in dit boek. Ernest is ernstig - een serieuze hulpverlener. Een beetje onhandig ook. En wat te denken van 'Lash', gaat de zweep erover? En bij wie dan, want 'to lash' kan ook taalkundig overdrachtelijk vertaald worden als 'uithalen naar'. Of zijn de handen gebonden? In ieder geval kastijdt Lash zich met twijfel aan zichzelf. In hoeverre is Ernest overigens een alter ego van Yalom? De supervisor van Lash is dr. Marshal Streider (strider-iemand met een krasse/ schelle/schrille stem). Duidelijk is dat Yalom van veel-betekennende bijnamen houdt. Daarnaast komen er een aantal patiënten in beeld, waarvan een er op uit is om Ernest te verleiden en hem via de tuchtraad van zijn registratie af te helpen. Dan is er nog de dwangmatige gokker die inspeelt op Streider's obsessie voor geld en status. Lash is de jonge beeldenstormer, de 'good guy' die er in gelooft om zichzelf aan zijn patiënten bloot te stellen; Streider is de 'bad guy' van het oude stempel, die meent dat de halfzachte Ernest 'therapeutisch incontinent' is.

Yalom verstaat de kunst om authentiek klinkende dialogen tussen de therapeut en de patiënt te vatten. Zoals de kenners van Yalom konden

verwachten is er een voortgaande spanning tussen de psychoanalytische benadering van de therapeutische ontmoeting en het existentiële standpunt. Psychoanalytici worden geportretteerd als karikaturen die als contrast voor Ernest worden gebruikt, die meer existentialistisch gericht is. Het gaat zelfs zo ver dat een analytisch gerichte senior-therapeut geweldig baat heeft bij een existentieel-psychotherapeutisch advies van een advocaat!

Yalom brengt verschillende 'shrink-sensitive' onderwerpen ter sprake - kleingeestige onderlinge strijd binnen de besturen van psychiatrische verenigingen, de rol van het geld binnen de behandeling, de narcistische kwetsuren die therapeuten voelen omdat niemand hun werk ziet, los van de behandelde patiënten. 'Niets is erger dan het onopgemerkte leven te moeten leiden.' zoals Streider bedenkt als narcistische draai aan de oude waarheid.

Er is een overvloed aan overdracht en tegenoverdracht in het boek aanwezig, mooi ingevoegde stukken over de droom-theorieën, droom-therapie en andere therapeutische (eigen)aardigheden. Therapeuten raken gekwetst als hun patiënten voortgang boeken zonder hun hulp; patiënten verzetten zich tegen de air van alwetendheid van hun therapeuten. Yalom prikt zachtjes door de pretenties van de 'dokter' heen. Ook als het de therapeutische 'held' Ernest Lash betreft: 'Carol probeerde met verrukte instemming te knikken. O briljant, dacht ze. Zal ik een kniebuiging maken?', dit, terwijl Ernest oprecht meent een groot succes te boeken.

Het hart van het verhaal is de keuze van Ernest om echt authentiek en eerlijk te zijn in zijn therapie. In een geheugen-experiment op basis van Ferenczi's wederkerige analyse, stemt hij toe om alle vragen van zijn patiënten te beantwoorden en zichzelf in dezelfde mate bloot te stellen als zijn patiënt doet. Yalom lijkt de waarde van de authentieke self-disclosure (zelf-onthulling) van de therapeut te benadrukken, maar uit het therapeutisch proces lijken de inzichten van de therapeut in de onbewuste patronen van de patiënt veel belangrijker en bruikbaar dan zijn zelf-onthullingen.

Ernest (Irvin) Lash geeft in het verhaal de volgende vijf principes van zelf-onthulling weer:

1. Geef je gevoelens alleen bloot voor zover dat heilzaam is voor de patiënt.
2. Doe het met overleg. Besef dat je het doet voor de patiënt, niet voor jezelf.

3. Wees er op bedacht, als je praktijk je lief is, hoe hetgeen je over jezelf onthult, andere therapeuten in de oren zal klinken.

4. De therapeut moet zijn zelfonthulling afstemmen op het stadium van de therapie. Timing is belangrijk: onthullingen die laat in de therapie heilzaam zijn, kunnen in een vroeger stadium een averechtse uitwerking hebben.

5. Therapeuten moeten de patiënt niet laten delen in dingen waar ze zelf mee in de knoop zitten; daar moeten ze eerst zelf in supervisie of in eigen therapie aan werken.

(deze vijf punten komen uit de vertaling van Han Meijer/Uitgeverij Balans)

Glen Gabbard geeft in zijn commentaar in de 'American Journal of Psychiatry' het volgende beschouwing over 'self-disclosure': "Ernest recognizes the necessity-from both clinical and ethical points of view to draw a clear line for the patient regarding the violation of sexual boundaries. The grayer area involves the difficulty in discerning which self-disclosures are constructive and useful to the therapy rather than a misuse of the patients time and money. One could argue, of course, that everything therapists say reveals something about themselves. But the challenge is how things are disclosed and what information is strategically kept undisclosed. To complicate matters further, the optimal level of self-disclosure varies from patient to patient. While absolute or rigid guidelines may bring a temporary sense of comfort and certainty, they will seriously limit the range of patients that a therapist can treat. Yalom vividly depicts the double-edged nature of self-disclosure, it may serve as the first step down the slippery slope to serious sexual boundary violations, or it may open up an analytic space that makes a difficult patient more accessible to therapeutic interventions. The challenge of being authentic but therapeutic is a formidable one and recalls Freud's 1915 comment that the analyst must pursue a course for which there is no model in real life."

Dr. Freud is in 'De therapeut' constant op de achtergrond aanwezig; voor wie dat kan waarderen een ware lust. Zo vinden we op blz.130-131 een prachtige vader-moord-scene en horen we enkele pagina's verder het 'Totem en Taboe' doorklinken (135). Tegelijk is Yalom zeer kritisch over de QA-beweging. Dit uit zich onder meer in de vraag hoe je in de QA belangrijk bent. De inhoud blijkt dan niet bepalend te zijn, maar hoe verwant men is aan o.m. Freud en zijn familie (136). Ook maakt Yalom duidelijk hoe jezelf te diskwalificeren in de psychoanalytische wereld. Nee, ik neem aan dat Yalom zich daarmee niet geliefd heeft gemaakt in

bepaalde kringen. Maar opnieuw: niet alleen in de QA-beweging spelen deze verhoudingen.

Yalom bewijst zijn autonomie met deze roman. Hij heeft de goedkeuring van niemand meer nodig. Dat heeft hij gehad. Yalom geniet zichtbaar van wat hij doet. Daarmee is hij het levende en levendige bewijs dat zijn theorie in zijn eigen leven waar is.

Nog een enkele kritische opmerking over de prettig leesbare Nederlandse vertaling: Bij herhaling horen we het, uit het Engels overgenomen, 'interview', dat de therapeut afneemt bij de patiënt. Mij lijkt 'gesprek' toch een betere keuze. Een ander anglicisme is 'existentiële shocktherapie' (blz.16). Op blz.11 wordt Carl Rodgers genoemd. Dat riep bij mij de associatie op met Roy Rodgers, wat misschien weer meer over mijn eigen jeugd zegt. Carl Rogers was correct geweest. De namen van Rogers en Yalom komen in de psychotherapeutische geschiedenis overigens vaker samen voor. Rare schrijfwijzen in deze uitgave vind ik toch: 'huwelijk', 'manlijk' en 'vrouwlijk', waar mijn spellingcontrole ook niet enthousiast over wordt. Het klinkt zo dood.

Het kritische AJP geeft, naast haar kanttekeningen, overigens een positief leesadvies met betrekking tot 'Lying on the couch': "Every therapist who reads this book will identify with the struggles of its protagonist while having a marvelous time with a colorful cast of characters who come alive in the hands of a superb craftsman. The novel is written well enough that it can also be recommended to educated readers outside the mental health professions. With this work, Yalom has established himself in a unique position in our field, A respected psychiatrist who has made the transition to successful novelist and earned well-deserved regard in both spheres." (Glen Gabbard, in: 'American Journal of Psychiatry')

MAMMA EN DE LESSEN VAN DE ZIEL

(Uitgeverij Balans, verwacht: oktober 2000)

MOMMA AND THE MEANING OF LIFE - TALES OF PSYCHOTHERAPY

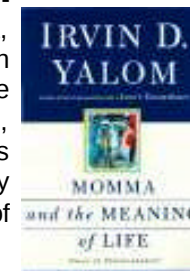
(Basic Books, 1999)

Waarschijnlijk heeft ons Bulletin met de Nederlandse titel en de afbeelding van de cover een primeur. Het duurt nog een half jaar voor deze nieuwe titel van Yalom in de Nederlandse taal op de

plank ligt. In het laatste nummer van dit jaar hopen we er nogmaals aandacht aan te kunnen schenken. Omwille van de volledigheid van deze Yalom-special toch een voorbeschouwing op dit boek.

De flaptekst van de Amerikaanse uitgave begint met het volgende:

"In this long-awaited follow-up to the bestselling "Love's Executioner," master psychotherapist Irvin Yalom once again probes the mysteries and marvels at the heart of the therapeutic encounter, revealing in six enthralling stories his own and his patients' confrontations with life's most profound challenges." En elders horen we: "As the public grows disillusioned with therapeutic quick fixes, people are looking for a deeper psychotherapeutic experience to make life more meaningful and satisfying. What really happens in therapy? What promises and perils does it hold for them? No one writes about therapy or indeed the dilemmas of the human condition with more acuity, style, and heart than Irvin Yalom. Here he combines the storytelling skills so widely praised in "Love's Executioner" with the wisdom of the compassionate and fully engaged psychotherapist. In these six compelling tales of therapy, Yalom introduces us to an unforgettable cast of characters - Paula, who faces death and stares it down; Magnolia, into whose ample lap Yalom longs to pour his own sorrows; Irene, who learns to seek out anger and plunge into it. And there's Momma, old-fashioned, ill-tempered, who drifts into Yalom's dreams and tramples through his thoughts. At once wildly entertaining and deeply thoughtful, "Momma and the Meaning of Life" is a work of rare insight and imagination."

Wat is het bijzondere van de verteller Yalom nu eigenlijk? In ieder geval dit: hij beschikt over de vaardigheid om uit de meest duistere hoekjes sprankelende inzichten te toveren. Voeg daarbij zijn talent tot het verhalen en dan begrijpen we iets meer waarom zijn verhalen zo overtuigend zijn. In het boek 'Mamma' laat hij meer zien van zichzelf dan in een van zijn andere boeken. Zijn eigen moeder en een droom zijn het begin van een rode draad die zich panoramisch ontrolt en zijn hele leven blijkt te doorweven. Voor mijzelf was het boek met deze titel de beantwoording van een vraag. In juni 1999 vroeg ik Irvin Yalom het volgende: "I myself - but maybe its too personal - am curious about the role of the jiddische mama in your philosophy. In 'Love's executioner', if I remember correct, it is in *the fat lady* you talk about it." waarop Yalom reageert met: "thanks for your note - speaking of yiddische mommas my

next book will be out in two months and is: *momma and the meaning of life.*"

Wat is er met moeder aan de hand? Hoe was ze eigenlijk? Yalom schetst het beeld van een slecht-gehumeurde, overheersende en arrogante vrouw, waarmee hij zich geen 'warm moment' kan herinneren. Toch is ze niet echt slecht. Yalom deelt met de lezer een ogenblik van hun samenzijn als mamma geniet van de boeken van haar zoon. Vanwege haar slechte ogen is mamma niet meer in staat ze te lezen, maar ze pakt de boeken teder vast en zegt: "Dikke boeken. Mooie boeken." Haar zoon legt dan uit dat het gaat om de *inhoud* van de boeken, niet om hoe ze aanvoelen. "Oyvin praat geen 'narishkeit' (onzin). Mooie boeken!" Deze uiting van moederlijk gevoel en tegenwoordigheid van geest is karakteristiek voor de zes heel verschillende verhalen in dit boek.

Inderdaad is ook deze bundeling weer een mengeling van feitelijkheid en fictie in alle vertellingen. Maar is elk verhaal dat niet? Yalom zelf zegt: 'not only does fiction have its own truth, but every story, no matter how "true," is a lie because it omits so much.' Bovendien is er ook nog zoiets als 'Wirkungsgeschichte'. Elke lezer zal bij het lezen van dit boek daarom zeker iets meer van de existentiële psychotherapie en misschien van zichzelf ontdekken. En dan *wordt* het verhaal waar. Al gaat het hier bij 'Mamma' dan niet om een wetenschappelijke verhandeling, de basis-elementen van Yalom's existentiële psychotherapie zitten er duidelijk in verweven. Ook het thema van de dood, zo centraal in Yalom's denken, loopt als rode draad door het boek. Door de heel onderscheiden verhalen weet hij de idee *dood* steeds op een andere wijze aan de orde te stellen.

Yalom is zowel verteller als leraar. Zijn wetenschappelijke werken blijven, hebben hun duizenden verslagen en zijn in zo'n twintig talen verschenen, juist omdat ze kennis overdragen door verhalen. Hierin staat Irvin Yalom in een lange traditie, waar hij, bij tijd en wijle, gewoon letterlijk uit put, of het nu de Talmoed is of de latere Rabbijnica. Dat heeft zijn Jiddische Mamma toch ergens op hem overgedragen. '*Dikke boeken, mooie boeken!*'

Bronnen:

naast de genoemde boeken,

Lou Andreas-Salomé - Lebensrückblick, Aus dem Nachlaß herausgegeben von Ernst Pfeiffer, Frankfurt am Main, 1968

Dulcy Brainard, 'The Publishers Weekly Interview', in: Publishers Weekly, August 17, 1992

Glenn Gabbard, 'Lying on the Couch', in: American Journal of Psychiatry, Dec. 1996

Ron Hansen, 'Superman and his shrink', in: Los Angeles Times Book Review, August 23, 1992

Ronald Lehrer, 'Nietzsche's presence in Freud's life and thought, on the Origins of a Psychology of Dynamic Unconscious Mental Functioning, New York 1995